

Seniorennes tilknytning til arbeidsmarkedet styrkes

AV MAGNE BRÅTHEN

SAMMENDRAG

40 år etter at folketrygden ble innført, utarbeides det nå en ny pensjonsreform. Reformen er utløst av en bekymring for finansieringen av fremtidige pensjoner. Dette har sin bakgrunn i at den delen av livet vi er i inntektsgivende arbeid stadig blir mindre, noe som fører til at det for hver yrkespassive person blir færre yrkesaktive. Et sentralt mål for pensjonsreformen er derfor å motivere til å stå lenger i arbeidslivet.

Denne artikkelen omhandler endringer i sysselsettingen blant seniorenne målt fra november 2000 til samme tidspunkt i 2006, en periode hvor det gjennom intensjonsavtalen for et inkluderende arbeidsliv har vært et sterkt fokus på seniorpolitikk. Resultatene i undersøkelsen, som er basert på data fra Statistisk sentralbyrås registerbaserte sysselsetningsstatistikk, er entydige. Yrkesaktiviteten blant personer mellom 60 og 74 år øker, og den øker uansett kjønn eller utdanningsnivå. Denne konklusjonen står seg også når man tar hensyn til endringen i aldersstrukturen i gruppen, som er en følge av at de store fødselskullene etter andre verdenskrig nå passerer seksti. Økningen i sysselsetting omfatter seniorer i alle aldre. I tillegg er andelen som jobber heltid blitt høyere, mens sykefraværet har sunket i perioden. Seniorennes rolle i arbeidslivet ser ut til å ha blitt styrket.

INNLEDNING

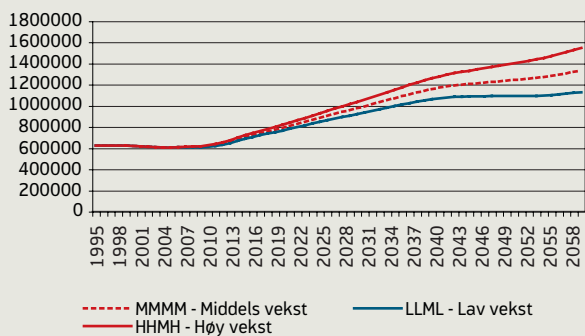
Forventet levealder i Norge er i dag høyere enn den noen gang har vært. Kvinner og menn som har passert 60 år, kan nå regne med å bli henholdsvis 84,9 og 81,5 år (SSB 2007), og mest sannsynlig vil levealderen fortsette å øke i årene fremover. I tillegg er de store fødselskullene etter andre verdenskrig blitt eldre. Til sammen utgjør disse to faktorene den mye omtalte eldrebølgen, som forventes fra 2010 og utover (se figur 1). Det at andelen personer over 60 år i befolkningen blir høyere, har ført til fokus på at forholdet mellom yrkesaktive og yrkespassive endres. I 1950 var det 7 yrkesaktive per yrkespassiv¹. Denne fordelingen

har nå sunket til 4,4 og er forventet til å bli ytterligere halvert innen 2050 (Ugreninov 2005). En av hovedutfordringene med tanke på betjening av fremtidens pensjoner blir å gjøre den yrkesaktive perioden lenger. Dette var også bakgrunn for formuleringen av delmål 3 i intensjonsavtalen om et inkluderende arbeidsliv (IA - avtalen): å øke den reelle pensjoneringsalder med seks måneder frem til 2009. Samtidig utgjør det å få flere til å stå lengre i jobb en helt sentral del i utformingen av pensjonsreformen, som skal tre i kraft fra 2010.

Det kan synes som om seniorennes tilknytning til arbeidslivet allerede er i ferd med å endre seg. Analyser fra NAV viser at de eldre i mindre grad benytter seg av AFP, at flere kombinerer AFP og jobb (Lien 2007), og at forventet pensjoneringsalder blant de over 50 år har økt de siste 2–3 årene (Haga 2007). I tillegg viser tall fra Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) for tredje kvartal 2007 at yrkesaktiviteten blant personer i aldersgruppene 55–66 år og 67–74 år hadde økt med henholdsvis 2,3 og 0,7 prosentpoeng fra samme tidspunkt året før.

¹ I disse beregningene fra SSB består yrkesaktive av personer i alderen 20 til 66 år, og yrkespassive av personer i alderen 67 år og over.

Figur 1:
Antall personer 60 år og over. Registrert 1995–2007, fremskrevet 2008–2060.

KILDE: STATISTISK SENTRALBYRÅ

Statistisk sentralbyrås befolkningsframskriving

Statistisk sentralbyrå utarbeider framskrivinger av folke­mengden (prognoser) for hele landet. Framskrivningene viser framtidig utvikling ut fra forutsetninger om fruktbarhet, levealder og netto innflytting med utgangspunkt i den observerte utviklingen. Det publiseres tre ulike framskrivinger basert på henholdsvis forventet lav, middels eller høy vekst i de nevnte kriteriene. I figur 1 er disse angitt ved LLML (lav vekst), MMMM (middels vekst), og HHMH (høy vekst).

Med dette som utgangspunkt tar vi i denne artikkelen for oss endringer i sysselsettingen blant seniorane fra november 2000 til november 2006. Ved hjelp av data fra SSBs registerbaserte sysselsettingsstatistikk ser vi den observerte utviklingen i forhold til

- Sysselsettingsandelen blant kvinner,
- endringer i aldersstrukturen, og
- utdanningsnivå.

En annen indikator på de eldste aldersgruppene tilknytning til arbeidsmarkedet er graden av heltids- og deltidarbeid. Ved hjelp av informasjon om forventet ukentlig arbeidstid, kan vi gi en vurdering av hvor mange de sysselsatte arbeider. Til sist tar vi for oss sykefraværstatistikken for å undersøke om en endring i omfanget av yrkesdeltakelsen blant seniorane også har gitt seg utslag i sykefraværet for gruppen.

HVEM ER SENIORENE?

Til tross for at begreper som seniorer og seniorpolitikk benyttes i forskningslitteraturen, av myndigheter, og i den offentlige debatten, er det imidlertid ingen felles norm for hvem gruppen skal omfatte (se Midsundstad 2007). Hovedfokus i denne artikkelen er på om det har vært en utvikling mot at flere eldre står lengre i arbeidslivet. Siden den mest markante endringen i yrkestilknytningen skjer etter fylte 60 år, velger vi her å begrense gruppen seniorer til å bestå av personer i alderen 60 til 74 år.

ARBEIDSMARKEDET 2000–2006

Den generelle utviklingen på arbeidsmarkedet fra 2000 til 2006 utgjør rammen for analysen og kan kort oppsummeres som følger: Første del av perioden var preget av en generell nedgang i yrkesdeltakelsen og vekst i arbeidsledigheten, en utvikling som hadde startet rundt 1998. I til-

legg viste den sentrale sykefraværstatistikken, som ble introdusert i 2001, en økning i fraværet. Rundt årsskiftet 2003/2004 kom det klare signaler om at situasjonen på arbeidsmarkedet var i ferd med å snu, ved at den registrerte ledigheten begynte å falle. Siden da har Norge vært inne i en høykonjunktur. Nedgangen i antall arbeidssøkende har fortsatt, sysselsettingen har økt, mens sykefraværet samlet har gått noe ned.

SENIORENES YRKESDELTAELSE ØKER

I følge Statistisk sentralbyrås registerbaserte sysselsettingsstatistikk, var i overkant av 225 000 personer mellom 60 til 74 år i arbeid per november 2006. Dette utgjør 38 prosent av hele aldersgruppen. Disse har jobber innenfor alle deler av arbeidslivet. Selv om det er noe vanligere for eldre å arbeide innenfor det offentlige, er over to av tre seniorer sysselsatt i privat sektor. Sammenlignet med resten av befolkningen varierer også sysselsettingsmønsteret i enkelte næringer. Andelen innenfor primærnæringene og undervisning er større for de eldre enn for resten av de yrkesaktive. Det motsatte er tilfelle for varehandel og hotell og restaurant, hvor en relativt lavere andel av gruppen jobber.

Beskrivelsen som ble gitt innledningsvis av en økt yrkesaktivitet i de eldste aldersgruppene, bekreftes av tallene gjengitt i figur 2. Denne angir utviklingen i seniorenas yrkesdeltakelse fra november 2000 til samme tidspunkt i 2006. I denne perioden har sysselsettingsprosenten steget med i alt 8 prosentpoeng. For befolkningen som helhet, det vil si personer i aldersgruppen 16–74 år, gikk sysselsettingsprosenten opp fra 70,7 til 71,2 prosent. Økningen var sterkest det siste året, som også var preget av en høy etterspørsel etter arbeidskraft og et stramt arbeidsmarked. Utviklingen samsvarer med tall fra Norsk seniorpolitisk barometer (Senter for seniorpolitikk 2007). Barometeret

Datagrunnlag og definisjoner

Den registerbaserte sysselsettingsstatistikken

Sysselsettingsdataene som benyttes i analysen er tilrettelagt av Statistisk sentralbyrå og danner grunnlaget for den registerbaserte sysselsettingsstatistikken. Dataene omfatter alle bosatte personer i alderen 15–74. Referansetidspunktet er en gitt uke i november. For å bli klassifisert som sysselsatt i statistikken ligger de samme kriteriene til grunn som de som benyttes i Arbeidskraftundersøkelsen (AKU), nemlig at personen har utført arbeid av minst en times varighet i referanseuken, eller var midlertidig fraværende fra slikt arbeid. Hovedkilden til data om lønnstakere er Arbeidstaker – arbeidsgiverregisteret (AA – registeret), påkoblet lønnsinformasjon fra Lønns- og trekkoppgaverregisteret (LTO). I tillegg innhentes informasjon fra Verneplikts- og Siviltjenesteregisteret, lønnsregistre fra stat og kommune (PAI, Statens tjenestemannsregister, og data fra arbeidsgiverforeningen NAVO). Selvstendig næringsdri-

vende identifiseres ved hjelp av opplysninger om næringsinntekt fra Selvangivelsesregisteret.

Sentral sykefraværstatistikk

Tallene om legemeldt sykefravær er hentet fra den sentrale sykefraværstatistikken, som er basert på et register over alle sykmeldinger utfylt av leger (Sykmeldingsregisteret). Populasjonen består av alle arbeidstakere 16–69 år bosatt i Norge og registrert i arbeidstakerregisteret med et aktivt arbeidstakerforhold i referanseperioden.

Yrkesdeltakelse

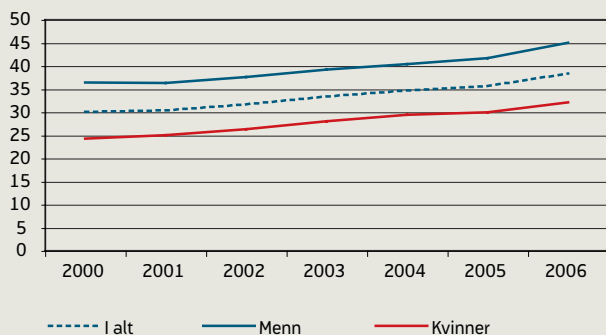
For å beskrive seniorenas deltakelse i yrkeslivet benyttes sysselsettingsprosenten, det vil si andelen av befolkningen som er klassifisert som sysselsatt i følge SSBs registerbaserte sysselsettingsstatistikk.

viser at nesten 70 prosent av lederne i offentlig og privat sektor sier de har inntrykk av at 50-åringene er mer etterspurt i dag enn for fem-seks år siden. Mangelen på arbeidskraft er den forklaringen som hyppigst blir oppgitt.

FORTSATT FORSKJELL I KVINNER OG MENNS YRKESDELTAELSE

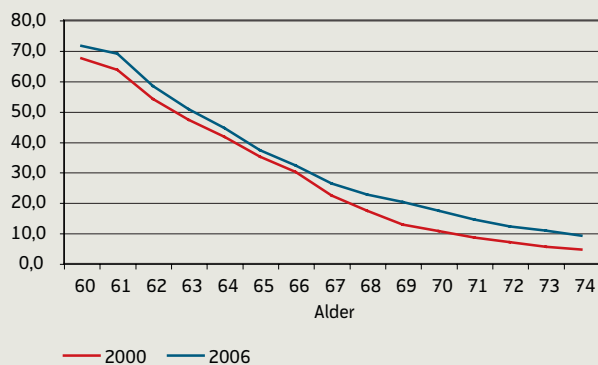
Yrkesdeltakelsen blant kvinner har blitt markert høyere i løpet av denne seksårsperioden. Den totale økningen i sysselsettingen blant eldre kan imidlertid ikke bare tilskrives at en større andel kvinner nå er i jobb. I 2006 var 32 prosent av kvinnene over 60 år i arbeid, en økning på 8 prosentpoeng siden 2000. Også sysselsettingen blant menn i denne aldersgruppen har hatt en tilsvarende vekst i perioden, fra 30 til 38 prosent. Det betyr igjen at for de over 60 har det ikke vært en utjevning når det gjelder forskjellene i menn og kvinners yrkesaktivitet.

Figur 2:
Andelen sysselsatte i aldersgruppen 60-74 år etter kjønn. 2000-2006

KILDE: STATISTISK SENTRALBYRÅ OG NAV

Figur 3:
Andelen sysselsatte i aldersgruppen 60-74 år etter alder. 2000 og 2006

KILDE: STATISTISK SENTRALBYRÅ OG NAV

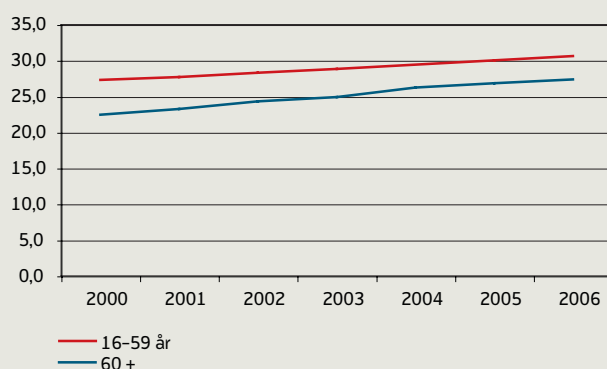
ENDRINGER I ALDERSSTRUKTUREN - «DE ELDRE BLIR YNGRE»

For å hevde at yrkesaktiviteten for personer mellom 60 til 74 år virkelig har økt, må vi ta hensyn til endringen i alderssammensetningen. De store fødselskullene etter andre verdenskrig fører i første omgang til at andelen av de yngste i denne gruppen vil øke. Gjennomsnittsalderen for de vi i denne artikkelen definerer som seniorer har da også gått ned med 0,8 år fra 2000 til 2006. Siden andelen som deltar i arbeidslivet er høyere desto yngre seniorene er, vil dette alene føre til en sysselsettingsvekst for gruppen som helhet. Forskyvningen i aldersstrukturen forklarer imidlertid ikke hele den observerte økningen. Dette kan illustreres ved hjelp av figur 3, som angir andelen sysselsatte etter ettårige aldersgrupper. Den viser at veksten i yrkesdeltakelse gjør seg gjeldende for alle seniorene, og at den har økt mest for de over 68 år.

HØYERE UTDANNINGSNIVÅ BLANT SENIORENE

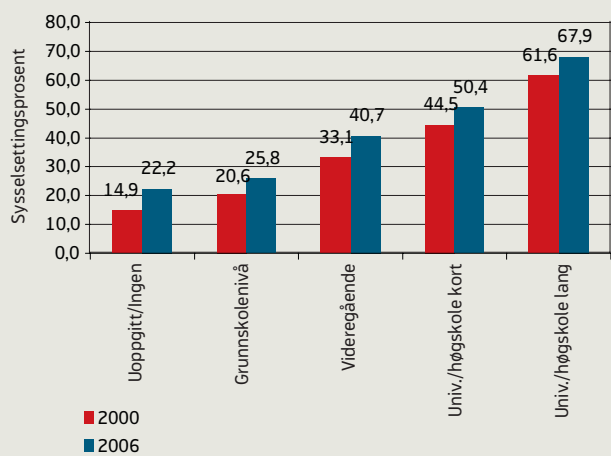
Utdanningsnivå påvirker yrkesdeltakelsen for personer i alle aldersgrupper. Dette bestemmer også i stor grad de sysselsattes yrke og arbeidsoppgaver, og er dermed en viktig forklaringsvariabel for å belyse hvorfor flere eldre er i jobb. Et kjennetegn ved etterkrigstidens Norge har vært en utdanningsekspløsjon hvor stadig flere tar utdanning på universitets- og høghskolenivå. Som følge av dette har andelen personer over seksti med høyere utdanning økt, noe den vil fortsette å gjøre i årene fremover. Figur 4, som angir hvor mange av de sysselsatte som har utdanning utover videregående skole, illustrerer utviklingen. For aldersgruppen 60 til 74 er 27,4 prosent av de sysselsatte registrert med høyere utdanning i november 2006, noe som er fem prosentpoeng flere enn i november 2000. Økningen har vært sterkere for seniorene enn for de øvrige yrkesaktive, noe som er med på å forklare utviklingen i yrkesdeltakelse i perioden.

Figur 4:
Andelen sysselsatte med utdanning på universitets- og høghskolenivå. 2000-2006

KILDE: STATISTISK SENTRALBYRÅ OG NAV

Figur 5:
Andelen sysselsatte i aldersgruppen 60 - 74 år etter utdanningsnivå. 2000 og 2006

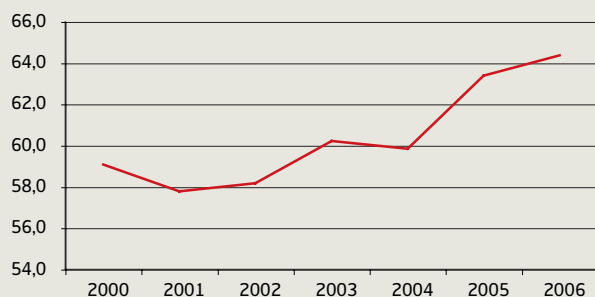
KILDE: STATISTISK SENTRALBYRÅ OG NAV

En større andel eldre med høyere utdanning gir flere eldre i jobb. Økningen i sysselsettingen gjør seg imidlertid gjeldende for personer innenfor alle utdanningsnivåer. Sammenligner vi andelen sysselsatte for seniorer med samme utdanning (se figur 5), finner vi at blant gruppen med videregående opplæring som høyest registrerte utdanning har yrkesdeltakelsen gått fra 33,1 til 40,7 prosent, en økning på 7,6 prosentpoeng. Også for de med grunnskole som høyeste fullførte utdanningsnivå har andelen i jobb økt markant i perioden, med i underkant av 5 prosentpoeng.

FLERE SENIORER JOBBER HELTID

Målt ved hjelp av endringer i yrkesdeltakelsen, har personer over seksti en sterkere tilknytning til arbeidslivet i 2006 enn i 2000. Flere av de eldre er altså i jobb. Dataene

Figur 6:
Andelen sysselsatte i alderen 60 -74 år med ukentlig arbeidstid over 30 timer. 2000-2006

KILDE: STATISTISK SENTRALBYRÅ OG NAV

fra den registerbaserte sysselsettingsstatistikken gir også mulighet til å kartlegge hvor mye de sysselsatte jobber i løpet av en uke og undersøke om dette har endret seg i perioden. I november 2000 var 59 prosent av de sysselsatte senioren registrert med en forventet arbeidstid på mer enn tretti timer i uken (heltid). Denne andelen hadde økt til 64 prosent på samme tidspunkt i 2006. Dette betyr at i tillegg til at flere i aldersgruppen 60 til 74 jobber, jobber de også mer. Den største økningen i andelen med heltid, finner vi forøvrig blant menn over 70 år.

NEDGANG I LEGEMELDT SYKEFRAVÆR BLANT SENIORENE

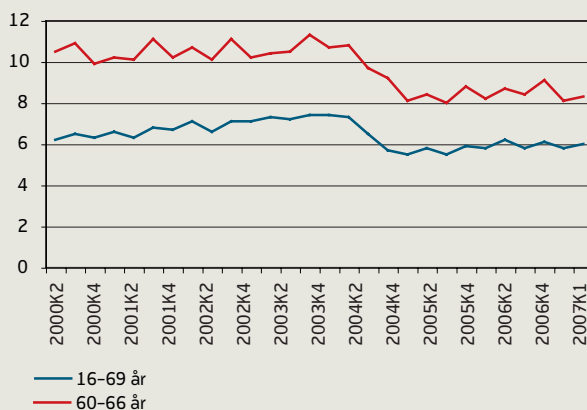
Siden helse og sykdom henger sammen med alder, ligger også sykefraværet for senioren høyere enn for befolkningen som helhet. Det at en økende andel av de eldre deltar i arbeidslivet har ikke ført til at forskjellene i sykefraværet har økt, snarere tvert i mot. Figur 7 angir utviklingen i det legemeldte sykefraværet fra 2000 frem til i dag. I denne perioden har nedgangen i fraværet vært sterkere for gruppen over 60 år² enn for alle lønnsstakerne som helhet. Sykefraværsprosenten³ var 9,9 prosent for den eldste aldersgruppen i 4. kvartal 2000. I 4. kvartal 2006 hadde den sunket til 9,0 prosent.

Det at sykefraværet blant senioren går ned samtidig som sysselsettingen øker, kan ses i sammenheng med utviklingen av den generelle helsetilstanden til gruppen. Som nevnt i innledningen, blir forventet levealder stadig

² Den eldste aldersgruppen som den sentrale sykefraværsstatistikken gir egne tall for, omfatter personer mellom 60 til 66 år.

³ Sykefraværsprosenten måler tapte dagsverk på grunn av egen sykdom i prosent av avtalte dagsverk.

Figur 7:
Tapte dagsverk på grunn av legemeldt sykefravær for arbeidstakere 16-69 år, i prosent av avtalte dagsverk. Kvartalstall. 2000-2007

KILDE: STATISTISK SENTRALBYRÅ OG NAV

høyere i Norge, noe som utgjør den mest grunnleggende indikator på at helsen forbedres. I tillegg viser tall fra SSBs levekårsundersøkelse at de eldres egenvurderte helse blir bedre (Ugreinov 2005). Årsaken til dette kan knyttes til at de samfunnsforhold dagens seniorer har levd under og den arbeidshistorien de har, er forskjellig fra de som for eksempel utgjorde gruppen for ti år siden. Alt tyder på at bedringen i helsetilstanden blant de eldre fortsetter. Dette vil igjen føre til at arbeidsevnen for gruppen stadig bedres. Gitt at arbeidsmarkedet er like stramt som i dag, vil andelen yrkesaktive seniorer høyst sannsynlig fortsette å øke i årene fremover.

REFERANSER

- Haga, Oddbjørn (2007), «Forventet pensjoneringsalder 1986-2006», Arbeid og velferd 2/2007, NAV
- Lien, Ole Chr. (2007), «Flere står lenger i jobb», Arbeid og velferd 2/2007, NAV
- Midtsundstad, Tove (2007), «Vil arbeidslivet ha seniorene? – En oversikt over norske virksomheters seniorenengasjement», Søkelys på arbeidslivet 1/2007, Institutt for samfunnsforskning
- Senter for seniorpolitikk (2007), «Norsk seniorpolitisk barometer 2007»,
- Statistisk sentralbyrå (2007), «Statistisk årbok 2007»
- Ugreinov, Elisabeth (2005), «Seniorer i Norge», Statistiske analyser 72, Statistisk sentralbyrå